

1.2. Ezan

Ezan Arapça bir kelime olup “ اذن” harflerinden türemiştir. Bu kelimenin “tef’îl” babına sokulmuş hâlidir. Bu da Türkçede “i’lâm, bildirmek, muhtıra, duyuru” manalarına gelmektedir. Istılahta ise bilinen, özel lafızlar kastedilmektedir.

Ayrıca ezan, Müslümanları namaza dâvet ve vakit namazının ilânı için, bilinen yol üzere özel lafızlarla müezzin tarafından edilen nida, namazın sadası: Ezan-ı Muhammedî” şeklinde tarif edilmektedir. Ezanın varlığı, kitap ve sünnet ile sabittir. Kur’an-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır: **“Siz namaza çağırdığınız vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu, şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır.”**[1]

Ezan, namaz vakitlerinin geldiğini bildiren bir vasıta değil bir çağrı, bir ilamdır.

1 Maide suresi, 58. ayet.

“Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”[2] buyurmaktadır.

Mekke’de Müslümanlar azınlıkta oldukları için ibadetlerini gizli olarak yapıyorlardı. Namaz vakitlerini bildirmek için de herhangi bir şekil tespit edilmemişti. Fakat Medine’de Müslümanlar hem hürriyete kavuştular, hem de sayıları çoğaldı. Bütün namazlarını Hz Peygamber’in (s.a.v.) arkasında cemaatle kılarlardı. Bu sebeble Medine’nin çeşitli mahallelerinde dağınık olarak yaşayan Müslümanlar, namaz vakti yaklaşınca Resulullah’ın (s.a.v.) imamlığında cemaatle namaz kılmak için mescide gidiyorlardı.

Henüz namaz vakitlerini kendilerine bildirecek belli usul, yöntem ve sistem olmadığı için bazı müslümanlar mescide çok erkenden gidiyor, bazıları da cemaate geç kalıp, cemaat sevabını kaçırdıklarına üzülüyorlardı. Özellikle uzakta oturanlara namaz vakitlerini bildirmek gerekiyordu. Rasûlullah (s.a.v.) bu iş için ashabdan bazılarını görevlendirmişti. Bu insanlar sokakta dolaşıp “es-sala! es-sala!” diye sesleniyorlardı. Bu şekilde koşuşturup bağırmanın uygulanabilir olmadığı görüldü. Bir süre boyunca da sahabiler damlara çıkıp, belli bazı işaretler yapmaya başladılar. Bunu görenler namaza geliyor, göremeyenler ise namazı kaçırıyorlardı. Dolayısıyla namaz vakitlerini bildirecek esaslı bir sisteme ihtiyaç vardı.

Bir gün yine bu meseleyi görüşmek üzere Resulullah (s.a.v.) ashabını topladı, cemaatten herkesin görüşü alındı. Bazıları namaz vakti gelince: “Bir bayrak dikeriz, halk bayrağı görünce birbirine haber verir.” dedi ama bu tedbir beğenilmedi. “Kun‘” veya “Şebbûr-i Yehûd” da denilen “Nefîr”den (borazan) bahsedildi; “Bu da Yahudilerin işidir.” buyuruldu. Ateş yakma teklifi de “Mecûsîlere benzeme” endişesiyle reddedildi. “Nâkûs” (çan) kullanma konusunda; “Bu da Nasârâ işidir.” buyuruldu. Görüşmeler bu minval üzere devam ederken, sahabeden birisi; “Rumlar gibi def çalalım.” diye yeni bir teklif getirdi. Ama bu tekliflerden hiçbiri başkasına benzeme endişesiyle kabul edilmedi.

İşte bu günlerde, özellikle nâkûs çalınması fikri ön plana çıktığı sıralarda Ashab-ı Ki-ram’dan Abdullah Zeyd b. el-Ensârî bir rüya görmüştür. Diğer sahabilerin de rivayet ettiği bu olayı kendi dilinden aktarıyoruz: “Resulullah (s.a.v.) namazın cemaatle kılınabilmesi için nâkûs yapılıp çalınmasını emrettikleri sırada idi. Rüyamda bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: “Ey Allah’ın kulu şu nâkûsu satar mısın? dedim. “Ne yapacaksın?” diye sordu. Ben de: “Bununla insanları namaza davet ederiz.” diye cevap verdim. “Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı?” dedi; ben de; “Hay hay!” dedim. Bunun üzerine;

Allâhü ekber, Allâhü ekber, Allâhü ekber, Allâhü ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah
Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah
Hayye ale’s-Salati, Hayye ale’s-Salati
Hayye ale’l-Felâhi, Hayye ale’l-Felâhi
Allâhü ekber, Allâhü ekber, Lâ ilâhe illallah

cümlelerini söyledi. Sonra biraz geri çekilip ve yine bana dönüp: “Namaza kalkacağın vakit de bu lafızlara; ‘Kad kâmeti’s-salâ, Kad kâmeti’s-salâ’yı eklersin.” dedi. Sabah olunca Nebiyy-i Ekrem (sav)’in yanına gelip,

2 Cum’a suresi, 9. ayet.

gördüğüm şeyi haber verdim. Buyurdu ki; “İnşâallah hak rüyadır. Bilâl (ö. 20/640) ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret; ezanı okusun. Çünkü onun sesi senden daha yüksektir. Bilâl ile beraber kalktık; ben ona öğretmeye o da okumaya başladı. Derken Ömer b.el-Hattâb (ra) bunu evinden duymuş; ridasını sürüyerek acele çıkmış ve; “Yâ Rasûlallah! Seni Hak ile gönderene yemin ederim ki onun gördüğünü ben de görmüştüm.” demiştir. Rasûlullah (sav) ona; “Allah’a hamd ü senâ olsun.” buyurdu.

BUNU BİLİYOR MUYDUNUZ?

İhvânı Safâ, 10. yüzyılda Basra’da ortaya çıkan, dinî, felsefi, ilmî düşüncelerini çeşitli risaleler yazarak ortaya koyan bir topluluk. Bu risalelerden biri de musikiye ayrılmıştır.

Abdullah b. Zeyd, Hz. Ömer ve ashabdan birkaç kimsenin rüyalarıyla ezan bu şekilde kabul edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Sabah ezanındaki:

“الصَّـلاة خَيْر مـن النَّوم” (Namaz uykudan daha hayırlıdır.) ibaresi ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.) tasvibleriyle Hz. Bilâl-i Habeşî tarafından eklenmiştir: “Bir sabah vakti birazcık dalmış olan Rasûl-i Ekrem’e böyle seslenen Bilâl’e Efendimiz; “Bilal, bu ne güzel söz, sabah ezanlarında bunu söyle.” buyurmuşlardır.

Ezanın okunduğu yere “mi’zene” veya “Menâre” (minâre) denilmektedir. Yalnız ilk dönemlerde Hz. Bilal ezanı mescidin civarında oturan yaşlı bir kadının oldukça yüksek olan evinin damına çıkarak okurdu. Daha sonraları mescidin arka tarafında yapılan yüksekçe bir yerden okunmaya başladı. Tarihte ilk minare ise, Hicrî 58 yılında ve Muaviye (h. 41-60/m. 661-680) tarafından Mısır valiliğine atanmış olan Meslen b. Muhalledi’l-Ensarî zamanında Amr İbnü’l-Âs Cami’ne ilaveten yapılmıştır. Bu minarede ilk ezanı sahabeden Şurahbil b. Âmiri’l-Murâdî okumuştur.

Ezan, girişte de temas ettiğimiz gibi sadece namaz vakitlerinin geldiğini bildiren bir vasıta değil bir çağrı, bir ilamdır. Sadece müslümanlara değil, bütün insanlığa bir çağrıdır. Onların kurtuluşuna bir davettir.

Ezanın mûsikîmizdeki yeri hakkında bilgi vererek konuyu tamamlamak istiyoruz. Türk mûsikîsi’nde dinî mûsikînin cami mûsikîsi kısmına ait mühim bir form olan ezan; müezzin tarafından, çeşitli makamlarda imkân dahilinde sade, geçkisiz, zahidane bir üslup içerisinde ve doğaçlama okunur. Ezanı okurken,

“Allâhü ekber, Allâhü ekber, Allâhü ekber, Allâhü ekber	اَللهُ أَكْبَرُ– اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ– اَللهُ أَكْبَرُ
Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah	أَشْهَدُ اَنْ لَا إِله إِلَّا اللهُ – أَشْهَدُ اَنْ لَا إِله إِلَّا اللهُ
Eşhedü enne Muhammeden Rasulullah,	أَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ
Eşhedü enne Muhammeden Rasulullah”	أَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ

kısımlarını fazla uzatmak, ezan okuma geleneğimizde yoktur. Bu bölümler, kulağa hoş gelen ve insanları etkileyen sade nağmelerle okunmalıdır. Bundan sonra gelen Hayye ale’s-Salati, Hayye ale’s-Salâh/ Hayye ale’l-Felâhi, Hayye ale’l-Felâh lafızları birinci kısma göre biraz daha uzatılabilir.

Ezan mûsikî ile birleştiğinde evde oturan bir kişiyi yerinden kaldırıp camiye getirebilecek güzellikte olmalıdır. Güzel nağme yapabilmek ise çok mûsikî eseri bilme ile doğru orantılıdır.

Seyyid Nizam Camii

Ezanın en güzel icra edildiği yerin İstanbul olduğuna aydınlar ve mûsikîşinaslar fikir birliği etmişlerdir. Yakın tarihîmizde ezan okuyuşları ile şöhret bulmuş müezzinlerimizden bazıları şunlardır: Ali Gülser, İsmail Coşar, Hafız Âşır Efendi, Aksaraylı Hafız Cemal Efendi, Hafız Kerim Akşahin, Süleyman Karabacak.

Ezan bir kişi tarafından okunduğu gibi, iki kişi ile de karşılıklı okunabilir. Buna "çift ezan" denilir. Birinci müezzin "Allâhü Ekber" dedikten sonra diğeri de aynen tekrar eder. Böylelikle birbirlerine perde göstererek geri kalan kısımları okurlar. Çift ezan Emevîler Devri'nde ihdas edilmiştir.

Ezan okunurken farklı makamların belirli zamanlarda okunması tesadüf değildir. Mûsikî ile ilgili bazı eski eserlerde bu konu anlatılmaktadır. Burçlara göre hatta insanların ten renklerine göre etkilenecekleri makamlar hakkında bilgiler verilmektedir. Örneğin sabah ezanında saba makamının kullanılması tesadüf değildir. Çünkü insanları uykularından uyandırırken yumuşak seslerle uyandırma gayreti vardır. Sabâ makamı diğer makamlara nisbeten daha yumuşak seslerden oluşmaktadır. Mûsikî geleneğimizde, sabah ezanının sabâ, öğle ezanının Uşşak, ikindi ezanının Rast, akşam ezanının Segâh, yatsı ezanının Hicâz makamıyla okunması genel kabul görmüştür.

Ezanı okurken tıpkı diğer bütün mûsikî eserlerinde olduğu gibi bir giriş (zemin), bir gelişme (meyan) ve bir sonuç (karar) perdesinin olduğu unutulmamalıdır. Ezanın giriş kısmı "Allâhu Ekber (4), Eşhedü Enlâilâhe İllallâh (2), Eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullâh (2) tekrarlarıdır. Meyan kısmı aynı zamanda Türkçe anlamı ile "haydi" diye başlayan Hayyâle's-Salâh (2), Hayyâle'l-Felâh (2) bölümleridir. Meyandaki tekrarlar girişteki tekrarlara göre biraz daha uzun olmalıdır. Karar kısmı ise "Allâhü Ekber" ve "Lâilâhe İllallah" bölümleridir.

Ezanın icrası sırasında yukarıdaki makamlar uygulanırken farklı makamlar da kısa süreli olarak kullanılabilir. Adına "geçki" dediğimiz bu uygulama, abartıya kaçmadan ve ezanın sadeliğini bozmadan yapılmalıdır. Bu anlattıklarımız geleneğimizde olan icra tarzlarıdır. Makamlar konusunda böyle bir kısıtlama yoktur. Ancak, dikkat edilmesi gereken husus, farklı makamlarla ezanı bir davetten çok bir şarkı veya ilahî formu gibi algılattırmamaktır.